

1890 Meddelanden

af

Gestriklands Fornminnesförening.

Innehåll: Antiqvariska undersökningar sid. 1. Myntfyndet i Storsjön sid. 9. — En antiqvarisk beskrifning öfver Gestrikland från Karl XI tid sid. 13. — Fynd af fornsaker i Hille socken sid. 23. — Om Gestriklands äldsta bygder och dess forna Wibol eller Kungsgårdar sid. 25. — P. S. ang. Storsjöfyndet sid. 32. — Ledamotsförteckning sid. 34.

Antiqvariska undersökningar.

(Fortsättning från 1889 af lektor C. F. Wibergs afh.)

Hille socken.

Kyrkan är uppförd under senaste tiden, såsom det vill synas, efter mönster af Hamrånge kyrka. Den företter det egendomliga, att altaret är förlagdt åt söder och tornet med hufvudingången åt norr. — Af kyrkoprydnader från katolska tiden funnos: 1:o) en Christusbild af ek målad och förgyld, 6 fot hög; men det kors, hvarpå den hade setat, fanns ej qvar; 2:o) en bild med biskopsmössa, 4 fot hög; 3:o) en madonna med barnet, af samma höjd, alla i stympadt skick förvarade i tornet; hvarjemte fanns upphängd i en kyrkokammare 4:o) en gammal oljefärgstafla, såsom det syntes utan konstvärde, föreställande Christi dop.

Liljegren uppgifver i sina Runeurkunder sid. 114, att vid ändan af Hillesjön skulle finnas en runsten, utan att dock lemna någon beskrifning vare sig om stället, runstenen eller dess text. Emellertid har hvarken vid sjön eller å den deruti belägna Kalmön någon runsten kunnat upptäckas, och nödgas man därför betvifla dess tillvaro, helst ej heller Bautil känner till någon runsten härstädes.

De kända graffälten inom socknen äro följande: 1:o) Sätra-högarne belägna på Sätra-åsen ett stycke norr ut från Gefle. Ehuru genom grustägt mycket skadadt, företter detta graffält ännu omkring 30 högar, af hvilka de

betydligaste emellertid knappt öfverstiga 6 fots höjd. En och annan hög har ännu tecken efter fotkedjan. Här finnes åtminstone en af de i Norge så ofta förekommande Långhögarne. Fynd hafva här blifvit gjorda, senast af ett par spännbucklor af brons, som öfverlemnats till Gefle museum. Graffältet erbjuder fri utsigt åt hafvet. Marken tillhör nuvarande Sätra by. 2:o) Björke-högarne utgöra ett vidlyftigt graffält med särdeles vackert läge på en mellan Hillesjön och den vestligare Mårdängssjön framstrykande ås. Högarne antal var ungefär 40; de betydligaste hade en höjd af 4—6 fot. Endast några få voro orörda och stundom hade de fotkedjan i behåll. En hög, som på ytan visade tecken efter hvarjehanda gräfning öppnades; men funnos endast otydliga lemningar efter en liten grafkammare af hällar samt på dess botten något litet kolstybb. 3:o) Ekorrbacken vid Björke bys norra ände är också ett graffält med några icke obetydliga högar, hvilka dock tycktes icke vara orubbade. 4:o) Vid Trödje by hade förr funnits graffält å hustomterna vid byns södra ända; men högarne voro nu bortgrädda eller öfverbygda. För tio år sedan hade man här gjort fynd af förrostade svärd och brända ben. För en mansålder tillbaka skall här ett rikare fynd blifvit gjordt, dock kunde man nu rörande dess innehåll icke meddela något besked. En hög sades ännu vara i behåll på den vid byn liggande åsen. 5:o) Avans graffält börjar ett stycke norr om gården och sträcker sig derefter nästan oafbrutet ända fram till skolhuset vid Strömsbro eller slutar bakom den nordligaste af de der liggande gårdarne. Här iakttogos, utom ett stort antal smärre högar, längst i söder 5 stycken stora af 20 till 30 fots diameter. Längst i norr lågo äfven 5 stycken högar bredvid hvarandra, skilda från de öfriga. Graffältet är beläget på näset mellan Testeboån och Geflefjärden för det mesta med utsigt öfver den senare. 6:o) Äfven Åbyggeby och Hvarfva byar uppgifvas hafva graffält.

Å Edskön i skärgården besöktes *Drakberget*, bekant för sin märkvärdiga *grotta*. Berget uppstiger till en ej

obetydlig höjd öfver hafvet och innesluter på en af sina högsta afsatser den märkliga *grottan*. I denna måste man göra sitt inträde krypande på händer och fötter genom den ena eller andra af tvenne på icke obetydligt afstånd från hvarandra varande öppningar. *Grottan* består af två låga gångar, som bilda en rät vinkel mot hvarandra. I denna vinkel sänker sig golfvet till en *jättegryta* af oval form med omkring 4½ fots längd samt 3½ fots bredd och på hvars botten ligger en oval svarfvad sten af 2 fots längd samt 1½ fots bredd. Grytans djup är 3 fot, men å hennes öfverkant finnes en afsats, å hvilken *svarfstenen* ursprungligen legat innan den nedfallit och börjat ursvarfningen af grytan. *Grottans* höjd från grytans botten upp till taket är för närvarande omkring 6 fot, men på andra ställen är afståndet från golf till tak icke mer än 2 å 3 fot, stundom derunder. Golfhällen är kullrig med stark sluttning åt den deremot å ena sidan lutande, öfverliggande bergmassan, hvadan en vertikal genomskärning af *grottan* får form af en spherisk triangel, med basen genomskuren af jättegrytans cylindriska fördjupning.

Man har på ön anträffat kopparmalmsanledningar och äfven företagit malmbrytningar, deraf spår på särskilda ställen visa sig. Malmen har dock ej varit tillräckligt gifvande, hvarför arbetet längesedan afstannat.

Såväl på *Edskön* som ännu mer å den derinvid liggande *Edsköklubb* och tydligast på den vid Hilleviksfjerdens norra strand belägna *Hålön* finnas åtskilliga, i denna skärgård ej ovanliga *stenkummel* af egendomlig form. Å sistnämnda ö anmärktes fem stycken. De voro alla ett slags ringvallar af 3 å 4 fots höjd och 6, 8 å 10 fots diameter ofvantill. Till grafvar hafva dessa kummel visst aldrig tjenat. Enligt sägen skulle de under krigstider användts till skyttegropar för att derifrån beskjuta fienden, och det synes ej osannolikt att de begagnats af kustboarne vid försök att hålla ryssarne på afstånd, då dessa 1719 och följande åren företogo sina härjningar på svenska kusten. Dylika skyttegropar finnas ock å *Hälöklubben*, 7 å 8 stycken, och på den längre norrut efter

kusten belägna Iggön äfvensom på fasta landet nära stranden å Säljemars bys egor.

Å *Kapellskäret* strax i sydvest om Iggön synes ännu lemningar af det gamla, länge sedan förfallna, ödeliggande kapell, efter hvilket skäret fått sitt namn.

Vid *Löfgrundet*, ett $2\frac{1}{2}$ mil ut till hafs från Gefle beläget skär, märkes den s. k. *Rudmansstenen*, som utgöres af ett i hafvet fritt stående stenblock, derå en Lektor Rudman låtit inhuggna ett bekant vattenmärke med året 1731. Siffrorna voro visserligen nu icke fullkomligt tydliga, men detta var så mycket mer händelsen med det under stående horisontella strecket, som egentligen var ämnadt att utmärka dåvarande vattenhöjden. Utom detta märke stod på samma sten 2 fot och 6 dec.-tum längre ned ett annat streck med året 1831 öfver. För tillfället vid mycket lågt vattenstånd stod dock vattnet långt nedom äfven detta streck, nemligen icke mindre än 1 fot 2 dec.-tum.

På Oxharen, ett näs som utskjuter mot norr från den ute i Geflebugten belägna Limön, förefinnes just på hal-sen, som sammanbinder näset med ön, spiralformiga stensättning, hvilka dock torde vara af temligen ungt datum och förmodas vara gjorda till minne af de svenska örlogsmän, som här under 1808 års krig blefvo begrafna, sedan det kronans fartyg, hvarå de befunno sig, invid ön förlist.

Hamränge socken.

Kyrkan, färdigbygd 1851, har ett särdeles vackert läge på en icke obetydlig höjd, hvarigenom hon är synlig redan på en eller annan fjerdingvägs afstånd. Uppförd af den sedan till Finland öfverflyttade byggmästaren Säterberg i Gefle, är denna kyrka onekligen den vackraste i Gestrikland. Kyrkogården är belägen nedom kyrkbacken på norra sidan landsvägen. Här stod den gamla kyrkan, en af de vanliga små stenkyrkorna från katolska tiden.

Kyrkoprydnader från nämnde tid äro: 1:o) en dopfunt af sten, 3 fot hög, 2 fot i diameter, slät, såsom dopfuntarne i Gestrikland för det mesta äro; 2:o) ett rökelsekar af metall; 3:o) S:t Göran till häst skuren i trä, omkring 5 fot hög med armarne afslagna; 4:o) en Kristusbild, lik den i Hille; 5:o) en madonna med barnet, lika med den i Hille; 6:o) en mindre dito; 7:o) ett qvinligt helgon under en baldakin; 8:o) en S:t Petrus med sina nycklar; 9:o) åtta diverse bilder; 10:o) ett crucifix, 6 fot högt, med en ej illa skuren Kristusbild; 11:o) Pelikanen med fyra ungar, dem han föder med sitt blod.

Af yngre kyrkoprydnader finnas: 8 taflor i olja på trä från 1600—1700-talet, af ringa värde samt en mängd gamla kyrkoornamenter i trä från olika åldrar. De hafva tillhört den gamla kyrkan.

På Axmars bruks egor skall man enligt uppgift, som dock ej torde varit synnerligen pålitlig, hafva funnit stycken af sönderslagna runhällar.

Af graffält bemärktes följande:

1:o) Vid Högsta by der 4 större samt 7 à 8 mindre högar förefinnas. En af de större var omskapad till källare; de öfriga voro ock mer eller mindre söndergrädda. 2:o) I grannskapet af kyrkan, nemligen på gårdens dels vester om kyrkan dels nedanom kyrkbacken. 3:o) Vid Fors by. 4:o) Vid Bergs och Sjökölla byar, hvilkas graffält äro belägna invid hvarandra. Grafhögarne ligga i rad på en i söder och norr löpande ås som höjer sig på ett gärde norr om Bergsby. Antalet af de betydligare högarne är 8 à 10; de äro delvis öfverväxta med allhandas skogskratt. Vid gräfning i en af högarne hade öfre delen af hvalfvet instörtat, hvarigenom insidan blifvit blottad; den visade sig vara uppförd af stora kullerstenar. Här funnos stycken af en sönderslagen *skursten*, som af socknens flickor blifvit särdeles flitigt skurad, så att ena sidan var nästan polerad. Sådan skurning lär företagas i afsigt att afvända något trolleri.

Totra by skulle på det s. k. Ringgärdet hafva en ringmur. Denna befanns dock icke vara annat än en

gammal sedan långliga tider öfvergifven kalkugn, som dock möjligen ursprungligen hade varit en grafhög.

Häckelsängsås, en särdeles brant och hög rullstensås, hvarå Häckelsängsby är belägen och som synes stå i något samband med den stora från Hille kommande åsen, är ungefär en half mil norr om byn genomskuren af en märkelig kanal, hvilken bildar aflopp för en sjö och skall hafva stensatta kanter. Man har sig rörande tillkomsten af denna kanal ingenting bekant.

Ockelbo socken.

Vägen från Hamrånge kyrka fram till den bebodda trakten af Ockelbo går till en längd af 2 mil öfver en stor öde skog, och för öfrigt är denna trakt på alla sidor omsluten af stora flera mil långa obygder. Man har här ännu qvar forntidens stora gränsskogar med deras hvilostationer på skogens midt; så gifves här ett "Medskog" i gränslinien mot Hamrånge i öster och ett annat "Medskog" i söder mot Ofvansjö. Den odlade bygden ligger för det mesta omkring några vackra skogssjöar, hvilkas vattenspeglar ligga 250 till 300 fot öfver hafvet. Traditionen säger att befolkningen dragit sig hit upp ifrån hafskusten vid Gefle längs efter den i Geflefjärden mynnande Testeboån, som ock utgör afloppet för de nyssnämnda skogssjöarna med flera vatten i Ockelbygden. Odlingen går här upp till hednatiden, såsom grafhögarne visa.

Den första kyrkobyggnaden i Ockelbo företogs vid Fornvi; men trollen hindrade här såsom annorstädes arbetet och man nödgades för ändamålet välja en annan plats. På Bysjöns södra strand bygdes då kyrkan, som med säkerhet fanns år 1334, hvilket år enligt ett ännu bibehållet gammalt permebref prestbolet bildades. Denna kyrka var dock i slutet af förra århundradet så förfallen, att man måste företaga uppförande af den nya kyrkan. Den bygdes i närmaste grannskap till den äldre och blef färdig 1791.

Kyrkoprydnader från katolska tiden äro följande: 1:o) en dopfunt af högst egendomlig form; 2:o) en madonna med barnet under en baldaquin, 6 à 7 fot hög; madonnan har halfmånen under sina fötter, krona på hufvudet och omslutes af den elliptiska rosenglorian; 3:o) stora crucifixet med Christusbilden qvar af omkring 12 fots höjd; 4:o) ett mindre crucifix af 3 fots höjd; 5:o) 2 bilder i baldaquiner; 6:o) en tom baldaquin; 7:o) mindre bilder, som synas hafva tillhört 8:o) altarskåpet, hvilket dock i sina trenne afdelningar ännu innesluter åtskilliga bilder; 9:o) 2 rökelsekar af metall; hvarjemte från den Lutherska tiden förefanns en del äldre kyrkoinnanrede, som tillhört den gamla kyrkan.

Ockelbo-runstenen, obekant för Bautil, upptages af Liljegren, under *N.* 1060, såsom funnen i grunden till choret år 1795. Detta vill väl säga att den i socknens gamla kyrka tjänat till golfsten eller trappsteg. Det senare synes sannolikast, ty stenen är nu delad i tre stycken, af hvilka väl det understa genom brytning skilt sig från mellanstycket, men detta senare deremot säkerligen genom sågning blifvit afdelade från öfverstycket. Dessa stycken förvaras för närvarande i en materialkammare inom östra kyrkodörren. Inskriften stäld inom en ormslinga, som omsluter allehanda för runstenar i allmänhet främmande karikaturbilder, är till större delen obegriplig, ej så mycket genom tidens och människors åverkan, som icke snarare därför att den liknar sig till ett gyckel eller bedrägeri alltigenom, en verklig mystifikation, som förmodligen icke är af särdeles aflägsen dato. Tecknad med vanliga bokstäfver lyder runskriften sålunda:

biesa × lit × raisa × stain × kumbl × pesa × (i)
ft. (ir) ufpa franel . r : r × ons × siionum
× kan : anuavt : pesa B)) humaria : omuan : uni . a.

Ekdahl, hvilken gjort den afläsning, som ligger till grund för Liljegrens text, har icke kunnat läsa mer än inskriftens sex första ord och derefter endast tillagt

ett "...stianum...", hvartill dock icke synts något tecken.*)

Af graffält och fornfynd hafva följande blifvit antecknade.

Fornwi, en bred halfö som utskjuter i den af socknens flesta byar omslutna Bysjön, säges hafva varit första bopplatsen för de från kusten invandrande nybyggarna. Denna nu obebyggda halfö, som lyder under det närbelägna Wij bruk, består af en vacker äng, genomkorsad af två åsar, hvilka med hvarandra bilda en rät vinkel. Den längre åsen, som går i riktning från norr till söder, är efter hela sin längd öfversådd med högar, af hvilka en och annan visserligen utgöres af s. k. slaggvarp, ännu kvarvarande minnen af den äldsta jernhandteringen; andra deremot äro onekligen grafhögar, igenkänneliga såväl af ännu synliga fotkedjor, som ock af det humuslager, hvarmed grafhvalfven inne i högarne äro betäckta. Omkring 20 grafkullar kunde räknas.

Säbyggeby har på den s. k. Näsåkern vid Bysjön ett graffält der trenne äfven från sjön synliga högar finnas i behåll. På detta graffält hafva fynd af hvarjehanda jernsaker blifvit gjorda.

På de under byn hörande mossarne hafva stensaker anträffats. Sålunda har man på *Kasmuren* (mur = myr) funnit en stenxya, på *Carlbergsmuren* en stenknif, hvarförutom på *Frossjöhällarne* flera stenknifvar blifvit sedda. På *Långmuren* har man nere uti jorden anträffat en öckstock och i *Gränsmuren* på 8 fots djup en stock jemte en mängd ekollon, omgifne af allehanda "sjöfor" d. v. s. vass.

Mo by eger på småbackarna vid Bysjön en grafhög, i hvilken skall ligga en dansk prins, som här stupat. Svärd hafva här i jorden blifvit anträffade.

Nära *Nya Åbron* på den s. k. *Manslagarehed* finnas tre högar. Här hafva också fynd af svärd blifvit gjorda.

*) Hvarken Ekdahl, sedermera kyrkoherde i Adolf Fredriks församling i Stockholm, eller nyare runläsare instämma uti Lektor Wibergs åsigt angående Ockelbostenen.

Vid *Österby* finnes äfven en grafhög. En bronsbuckla har i jorden härstädes upphittats.

Folktron menar att silfver- och koppargrufvor här skola finnas i mängd, men de bearbetas uteslutande af trollen, som borra, bulta och prata inne i bergen samt afundsamt hindra människorna att komma åt de dolda skatterna. En och annan Ockelbyggare skall dock enligt sägen hafva varit "bergtagen" och dervid sett förunderliga ting; men så snart han sökt bemäktiga sig något, har det plötsligt försvunnit. Ett berg finnes, der fem mansbördor stulet silfver blifvit gömdt, efter hvad tjufven sjelf skall hafva berättat, men ingen har ännu hittat reda på denna skatt.

Myntfyndet i Storsjön.

Ett bland de, hvad antalet beträffar, ansevärdaste fynd af äldre mynt, som någonsin i vårt land förekommit, har under loppet af förliden sommar egt rum i den del af Storsjön, som faller inom Årsunda socken.

Förloppet härvid har varit följande:

Vid öfverförandet af timmerflottor i Storsjön från Jädran till Kungsgårds sågverk varnade några dermed under senare delen af Juli månad förlidet år sysselsatta arbetare, då de, för att klara flottorna från en i sjön utanför Löfåsen befintlig större sten, med båts- eller timmerhakarne stötte emot den derstädes blott på några få fots djup varande sjöbottnen, att på hakarne hade fastnat stäfver af, såsom det ville synas, en fjerding samt att på dessa stäfver voro förmedelst en skorpa ef erg fastsittande några smärre kopparmynt. Som under den vid samma tillfälle, ehuru blott helt flygtigt, fortsatta undersökningen 10 stycken gamla rostiga jernstänger jemväl blefvo anträffade, förmodades att någon båt lastad med stångjern och äfven medförande i fjerdingar förvarade kopparmynt för långa tider tillbaka härstädes kullseg-

lat, och med anledning häraf företogos af flera olika personer under slutet af Juli och början af Augusti månader vid och i närheten af fyndstället på 3 ända till 7 meters djup ytterligare efterforskningar, som kröntes med den framgång att intill medlet af Augusti blefvo bragta i dagen:

1 kopparplåt om 4 daler, såsom det synes af år 1649.

6 st. kopparplåtar à 2 daler, alla präglade år 1649. Fig. 1.
79 st. d:o à 1 „ af hvilka 11 stycken präglade 1649 och 68 stycken 1650.

1,737 st. à 1 öre silfvermynt af åren 1628—1650. Fig. 2 o. 3.

911 „ à $\frac{1}{4}$ „ „ „ 1632—1650. Fig. 4 o. 5.
eller 2,734 st. mynt, hvaraf 86 myntplåtar, tillsammans vägande 102 kilogram.

Vid sedermera företagna undersökningar hafva ej vidare några mynt hittats.

Hvad som i hög grad ökar det märkliga i detta fynd är att man fått kännedom om när mynten kommit i sjön, der de nu anträffades. Herr rektor J. Selggren i Gefle, hvilken om Gestriklands såväl äldre som nyare förhållanden eger en så omfattande kännedom, var nemligen i tillfälle upplysa att, enligt i Riksarkivet förvarade handlingar, bland allmogens i Gestrikland besvär den 25 Juni 1650 förekommit en supplik af allmogen i Fernebo om eftergift af 365 daler i kopparmynt, som gått förlorade då några sockenbor, skulle föra dem öfver Storsjön vid Årsunda, och ej kunnat återfinnas, ehuru 23 båtar i åtta dagar dem eftersökt.

Meningarne om anledningen till att myntfjerdingarne kommit i sjön äro emellertid delade och visshet om rätta förhållandet torde ej kunna vinnas annorledes än genom att taga del af ofvannämnda handling i Riksarkivet. Å ena sidan anses nemligen att transporten af myntfjerdingarne skulle hafva skett å båt och att denne i föjd af ett häftigt vindkast kantrat, hvarvid, som det säges, tvenne af sockneborna äfven omkommit; andra åter förmena att det skulle hafva så tillgått, att myntpartiet med kronoskjuts af Fernebobor, som för dess ordentliga

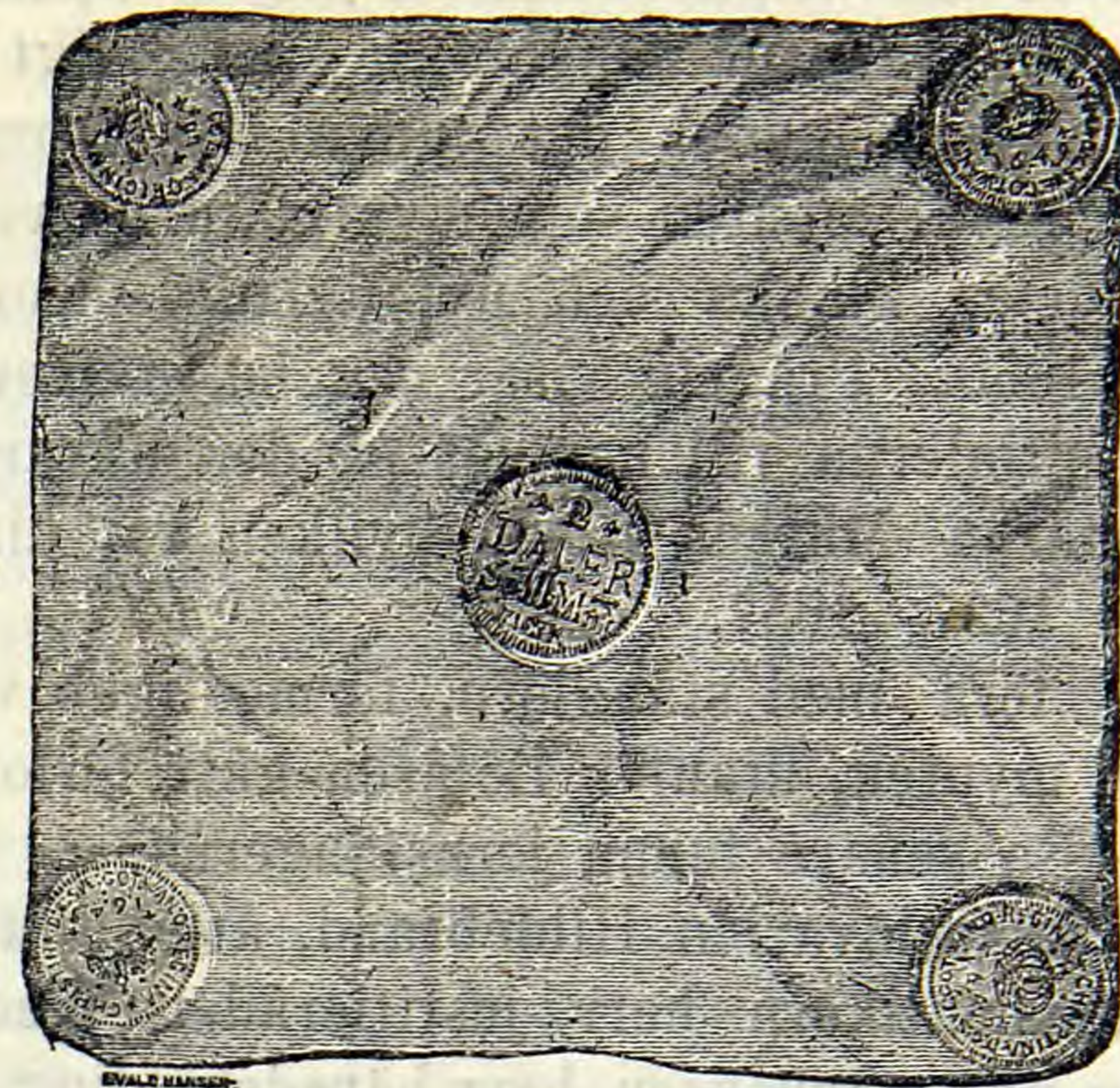

Fig. 1.

Fig. 2.

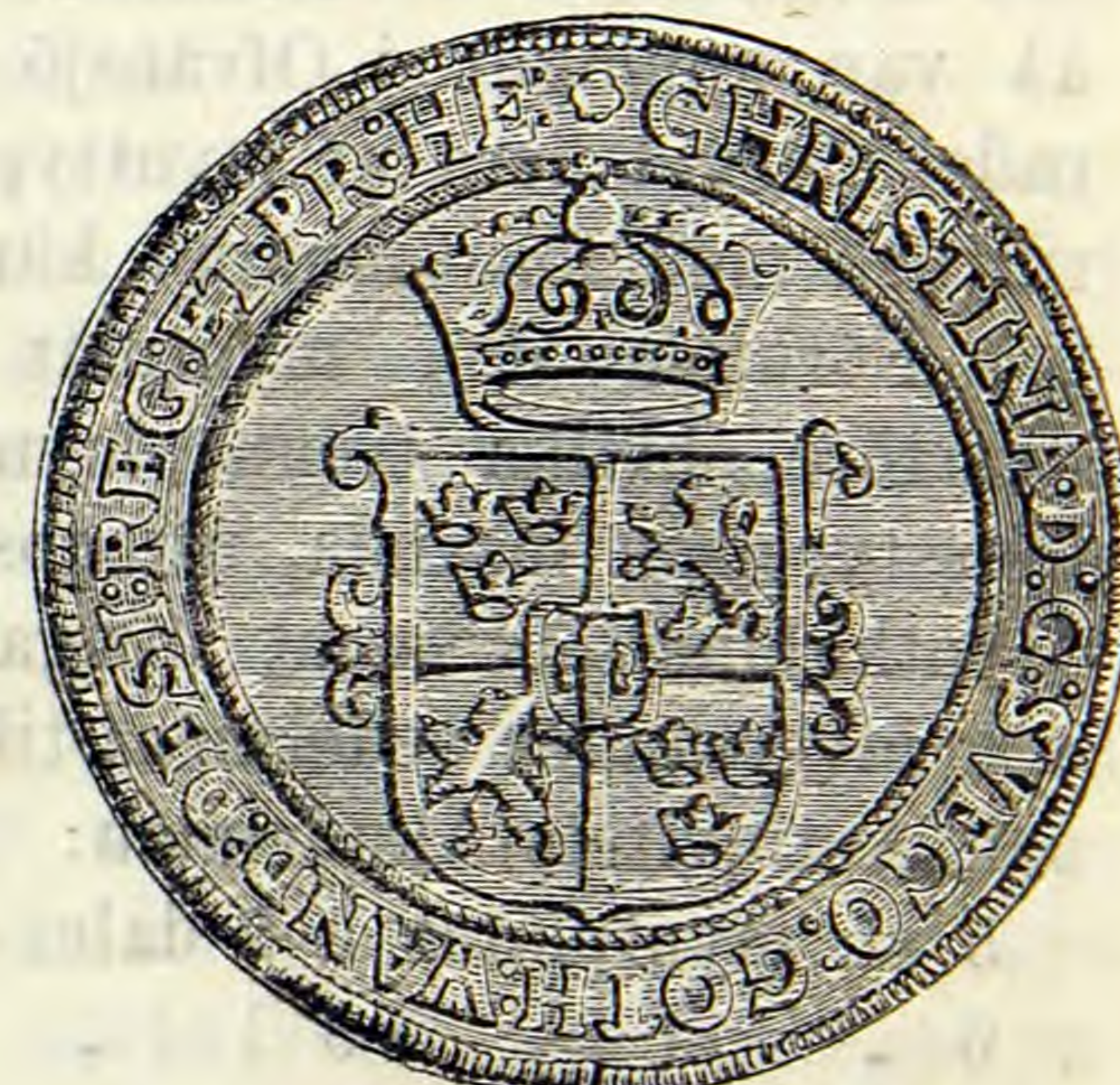

Fig. 3.

Fig. 4.

Fig. 5.

framkomst voro ansvariga, skulle för något ändamål forslas från Avesta till Gefle på senvintern eller tidigt på våren 1650, hvarvid isen under det tunga lasset brustit. En stor del af såväl mynten som myntplåtarna voro då säkerligen alldeles blanka och nypräglade, såsom förande just årtalet 1650. Prägeln visar ock bokstäfverna M. K., utgörande initialerna till namnet på den dåvarande kopparmyntmästaren Marcus Kock, hvilken var direktör vid Avesta åren 1637—1657.

Att en fora med stångjern, förmodligen vid samma tillfälle som mynten, utanför Löfåsen gått förlorad, utvisa de jemte dessa senare funna jernstängerna.

Herr Riksantikvariern Hildebrand, åtföljd af den framstående numismatikern herr justitierådet Wedberg, tog med biträde af amanuensen herr häradshöfding Lagervall, äfven han en grundlig myntkännare, mot slutet af Oktober förlidet år i betraktande det stora myntfyndet, som då var upplagdt i Ofvansjö sparbanks lokal, och förklarades dervid flera af mynttyperna särdeles sällsynta, vissa till och med förut knappt kända.

Förutom den myntplåt samt det ett-öre och det qvartöre, hvilka trenne mynt förut såsom prof blifvit af länsstyrelsen insända, uttogos vid detta tillfälle för kongl. Myntkabinettets samt öfriga publika samlingars räkning och öfversändes sedermera till kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien:

5 st.	myntplåtar	à 2 daler	silfvermynt	af år 1649.
6 "	"	à 1 "	"	" " 1650.
7 "	"	à 1 "	"	" " 1649.
119 "	mynt	à 1 öre	"	af åren 1628—1650.
18 "	"	à $\frac{1}{4}$ "	"	" " 1634—1650.

Fyndet i sin helhet har ett ganska högt värde — som det påstås omkring 2,000 kronor.

En antiqvarisk beskrifning öfver Gestrikland från Karl XI:s tider.

Genom skrifvelse från landshöfdingen i Vesternorrland Leonart Ribbing af den 16 september 1684 uppdrogs det åt dåvarande häradshöfdingen i Gestrikland *Samuel Forssell* att vid tingen, som då höllos med hvarje socken särskildt, efterfråga "gamla monumenter och antiqviteter". Hvad som under dessa ransakningar inhemtades, är förvaradt i 1684 års dombok och är af följande lydelse.

Walbo socken.

En gammal tolfman, Daniel Olsson i Lärkebo, berättade en runsten med bokstäfver vara ståendes utmed Nötholmsvägen emellan Hemlinge by och Gefle stad. Jemväl en sådan utmed Jerfsta by utpå åkerbacken. Item en uti Alborga midt uti byn. *) På Lundbygge åkern en. Vid Fleräng uti skogbacken sunnan för Fleräng en stor sten, alla med rune bokstäfver på.

Bemälde Daniel Olsson sade ock, att uppå Långhälarne emellan Elfkarleby och Kubbo, så väl som utmed Lärkebo och Per Måns rödjningen ligger på sjelfva hällarne upplagde stora stenkummel eller röser, såsom med menniskohänder sammanburne och likasom gröpper eller lägder midt uti, icke olika små skansar.

Midt för Alborga är en stor hög jordbacka och med sten neder omkring murad, hvarest för någon tid sedan har synts en lysande eld, som en qväst och stundom som ett ljus om aftnarne, sedan mörkt varit; och förmenes varit en jättegraf. På vestra sidan om samma by är ock en sådan litet mindre.

Uppå Heden midt för Heklinge åtskillige sådane.

Uti Öfverhärde åkern äro också 2 stycken, desse förre icke olika.

Länsman berättade, att uti Allmenninge ängset har en som het Lars Pehrsson gräfvit en källare och der fun-

*) Uppgiften om runstenen i Alborga torde bero på något miss-tag. I äldre uppgifter från 1600-talet om Gestriklands runstenar nämnes den icke. Sednare efterforskningar på stället hafva aflupit fruktlöst.

nit ett svärdsfäste, en stor nyckel och annan jernredskap, men finnes numera intet qvart deraf.

Joen Joensson i Mackmyra har för någon tid sedan utgräfvit en lika höjd till åker och der funnit en messingsblessa, som syntes varit på betsel eller gehäng, det ock varit mest förrostnat.

Uti Lundbyggeåkern och snart alla andra byar i socknen finnas sådane högar.

Är observeradt i kyrkan, att på båda sidor om altaret stå nu 2 bloss-stakar, som förr stått utanför skranket, på hvilka hvardera är ett englabeläte, hvilka hafva haft hvar sitt rijs, som minerat och hytt folket ondt, som ej offrat som sig bordt till nöjes. Varandes detta hyttandet för gemene hopen så förrättat, att då man med strängen, som hänger ner igenom staken, efter han är ihål, litet dragit eller ryckt på, hafva englabelätena i detsamma upplyftat armarna och likasom lofvat hugg med risen de haft i händerna.

Uti kyrkan hänger ock en stor black fahna af foder-taft utan vapen af 4 stycken hopsömmad, som säges hafva brukats, då hela landet gått ut till tågs och eljest oftare icke.

Noch finnes ännu en annan fahna, som är ditsatt efter polenske officerarne, och Vennæsing bland annat har tagit besked om och noterat.

Vapen äro öfver chorfönstret; det ena är ett Oxenstjernevapen och det andra med svart kors förmenas vara ett biskopsvapen.

Så östra sidan om kyrkoportsmuren finnes en inmurad blå sten, likformig en spena, som skall beteckna, att denna Wahlbo kyrka, som synes ofta varit påbyggd, skall vara den äldsta eller modern för alla andra kyrkor här i landet.

Gamhle män berättade sig hafva hört af sine förfäder, att de krupit till krysse kring om denna kyrkan; vill ock skönjas ännu en liten väg eller tecken derefter.

Hedesunda socken.

Erik Jonson å Holmen om sina 90 år berättade sig af en gammal saga hafva hört, att på en ö, Arnön benämnd i Hedesunda elfven emellan Hedesunda och Nora socknar, derest äro grafvar och sammanbördor af sten likasom vallar samt liknelse till styckegluggar, skola inne-vånarne i förtiden med sine saker flytt och sig salverat för fiendens anfall; hvilken tid ock skall hafva stått ett fältslag vid kungsgården straxt vid kyrkan på åkrarne emellan prestsundet och prestgården, som på den tiden varit belägen östan om kyrkan. Varandes vid Kungsgården och dess som nu prestgården är belägen, djupa grafvar och gröpper, icke olika skantsar, jemväl ock högar, hvaruti dock hvarken ett eller annat hörts vara funnet, ej håller uti jättegafvarne. Men uti prestegårdsåkern, när den för någon tid sedan uppkörts, äro fundne pilar, svärd, sporrar och åtskilliga andra stridstyg, men distraherade och förryckte, att nu intet deraf finnes. Jemväl när prestgårdskällaren för vid pass 30 år sedan uppgrofs äro också, förutan lika fundna instrumenter, påfundne en stor hög människjoben och dödsallar större och smärre, men ingen viss berättelse om hvad der fördom hafver varit.

Eljest finnas ock många högar uti denna socken, såsom på Lurberg, vid Brunns by, emellan Bäck och Bergsbyar uti deras åkrar, i Östbyggarens åker, vid Östveda på båda sidor om byn, emellan Landa och Utlanda byar; straxt vestan för Kofta by; på ön strax sunnan för byn och jemväl midt uti byn, hvilka högar merändels äro murade och med gråsten omlagde och sedan med jord uppkastade och förhöjde, som nu dels med gräs dels med stora trän öfvervuxna voro. Berättandes sig gamle män hafva hört af sina fäder och förfäder, att deruti skulle jättar varit begrafne. Och uti somliga högar af barnen funnits åtskilliga jernredskap, såsom yxor, pilar, spadar, sporrar, svärdsfästen etc., item något utrostat messing, hvilket grafvande vallbarnen en tid mycket företagit, in-

till dess vid pass 10 år sedan det blifvit förbudet på tinget, att sådane högar och sammanbördor intet skulle vidröras eller utgrafvas, emedan ock barnen af sine föräldrar med undsäjelse derifrån håldne, emedan barnen, sedan de sådant gjort och något funnit med utgrafvande, blefvo sömbnlöse, orolige, qvalsamme ock liksom half-fånote.

Emellan Wahlbo och denna socken, dock inom Wahlbo rågång vid Öbygge sjön emellan jordbroarne, som öfver myrorna byggde äro, finnes en graf uppkastad, som säges vara gjord till bröstvärn för fiendens anfall.

Rätt i rågången emellan Wahlbo och Hedesunda östan landsvägen är en hög holme, som än i dag kallas Munkholmen, belägen på en stor myra eller moss. Om honom berättar gamble länsmanen Pehr Eriksson i Backan, om sine 60 år, sig hafva hört af sin för 23 år sedan afidne fader, hvilken en gång varit på samma holme, att der midt igenom ett stort furuträd sutit en stor jernstång med en stor jernring i hvardera ändan, hvilka jernarmar förmenes hafva varit såsom ett rör och vist linien till det näst liggande, men skall nu intet vara der tillfinnandes; likväl samma holme, som är af stenig och oländig jord, nu för tiden med stor grof furuskog öfvervuxen. Af somliga berättades ock en gammal sägen, att då munkarne blifvit förjagade ur klostret, som de förmena varit vid Gafle eller Gefle, hafva de på samma holme haft sitt nattläger, hvaraf han sitt namn förmenas fått hafva.

Vid Hedesunda kyrka finnes 2:ne stycken munkböcker in 8:o, den ena dock af större, den andre af mindre papper. Item ett rökelsekar af koppar.

Uti ingången midt uti kyrkodörren ligger en runsten, hvilken pastor loci berättade vara afsatter i sal. Verelii tid. Dessutom ligger vid kyrkodörren, som dock tillföre och innan kyrkan på södra sidan utbygdes, legat på kyrkogården, en liksten rundt omkring med uthuggna munkbokstäfver och midtpå en kalk, hvaraf præsumeras densamma varit någon prest tillhörig, hvilken sten en eller annan i socknen sig fuller velat tillegna, men ingen har

kunnat uppvisa något skäl dertill, ej håller vet någon det ringaste säja sig någonsin hafva hört, af hvem den må vara ditlagder.

Pastor berättade ock, att betjenten vid Archivo regni M:r Eric Vennæsius nyligen varit i socknen och ej allenast frågat efter sådane antiquiteter och monumenter, utan ock afskrifvit hvad på begge stenarne står.

Fernebo socken.

Uti ingången under kyrkodörren vid vapenhuset är en runsten, hvilkens skrifvelse ej kan aftagas, emedan stenen sträcker sig under muren och är eljest sprucken eller söndriger, men finnes en runsten dessutom fram på kyrkogården liggande, nästan lik ett flatt baktråg, hvilkens påskrift Vennæsius tillika med det, som med munkstyl skrifvit är på stora klockan gjuten 1529 uti Gustaf den förstes tid, aftagit.

Högar finnas uti Säbyggeåkern, vid Broby, Sanda och Kongsgården på sådant maneer opkastade och med sten kringlagde, som de uti Hedesunda. Eljest vid Bergsbyn i östra åkern samt vid draget på Hambe byns egor någre med stenar rundt kringlagde platser, vid pass en aln mellan hvar sten, men ingen högd eller jord der uppkastad, utan jorden der midt uti nedsjunken, som uti en likegrift, såsom de ock hörde sägas, att detta varit jättegripter. Uti högarne säges ock skola hafva jättar och hedningar blifvit begrafne och de som ibland något rört eller gräfvit i sådane högar, hafva der funnit svärd, spärrar etc. etc. item dödsallar samt stora, ovanliga menniskjoben.

Soldaten Pell Pehrsson i Finnäs berättade, huruledes han förlidne år 1683 uti Michaeli tid under sin på en backe vid byn stående gamble stuga i mening för att göra sig en källare, funnit för sig, då han begynte att gräfva, en af gråsten temmeligen väl murad graf, 4 alnar lång och 3 alnar bred och 2 alnar hög, och deruti en gammal utrostad svärds klinga samt en stegbygel och nerderst några menniskjoben, särdeles ett stort flatt ben,

som han mente skulle varit axelblad, som väl var då för tiden en aln långt och $\frac{3}{4}$ aln bredt, hvilket tillika med flere då varit bortmurknade och i kras söndergått, när han rört vid dem. Denna graf, som af oss undertecknade besågs och af beskrifna storlek befands, nyttjar han nu till källare, sägandes han sig henne intet vidgat eller vidare rört, än uppkastat den deri nedfallande jorden och på östra sidan uttagit några stenar och der gjort sig en dörr till ingång.

Oluf Gissleson i Fougles, som sista Laurentii dag fyllde sina 80 år berättade sig hafva hört af sin för 30 år sedan aflidne fader, som uti 95 år lefvat, att uti hans faders gård varit 2 stycken bodar ståendes med stora, höga, runda dörrar likasom kyrkodörrar, hvilken byggnad han i jättarnes tid förmente varit uppsatt. Samma bodar besågo vi till väggarne ännu vara helt friska, undantagandes somliga knutar, som voro något förruttnade, emedan hon till tak varit väl hållen och ty blifvit förärad af Olof Pehrsson till brandstodshjelp åt Pehr Ersson i Nässia 1679, der hon nu står. Hos Pehr Ersson i Stålbo skall varit en lada, för 20 år sedan nedrifven, på samma manér byggd, som de säga varit jätteboning; ty man efter man hafva hört sägas, att der i byen skall hafva varit boendes en jätte.

Thorsåkers socken.

Uti kyrkan midt uti högchorsdörren ligger en stor stenhäll, lika som en grathäll, öfver en graf, hvilken dock ingen i socknen sig tillegna kan. Deruppå är något skrifvet, som ej väl kunde skönjas vara runska eller munkstyl.

Eljest finnes der uti kyrkan något smått gammalt mynt, såsom kon. Johans, Gustaf Adolfs ect. men intet äldre.

Anders Ersson i Hoo, om sine 66 år, berättade, att då han år 1668 på sin åker körde, har han funnit ett svärd med fäste, varandes klingen en tvärhand bred, den han hopsmidde efter der var stål uti, och då han deraf

fick orsak att gräfva djupare ned och stötte med jernstören, råkade han på ett stycke, som var lika som en förgylld krutflaska hafvande 2 hål och 3 beläten på sig af folkhufvuden, af hvilka sedan han med jernstören stött löst 6 stycken naglar, så drog det andra, som detta satt fast vid, djupare neder, så att han intet väl kunde se huru det var beskaffadt, hvarefter han sedermera intet gräfvit. Men det han då fick löst, har öfverlagmannen Carl Sparre af honom bekommit. Samma gången sade han sig ock hafva funnit åtskilliga jernringar, som nu uppvistes. Messingsblessor och beslag har han ock samma gången uppsökt.

Uti samma gärde äro ännu åtskilliga jättegripter med sten ommurade, alla lagde nedomkring.

Ett jättekula är i Storberget, som är murad och så stor som en förstuga, vid pass 5 alnar i längden och något smalare i bredden.

Ofvansjö socken.

I kyrkomuren sitter en runsten som pastor Hans Wesslander berättade vara infattad i Verelii bok de antiquitatibus.

En runsten ligger ock vid prestgården söndriger, den Vennæsius sett och dess skrift, som mycket illa synes, aftagit.

Ofvanbemälte pastor ingaf under sitt namn derom och annat följande berättelse:

“Såsom Kongl. Maj:t i nåder anbefallt, att i församlingarne skulle ransakas och efterfrågas, om någre gamle monumenter skulle finnas, som äro runstenar, borgar, hus, jordhögar, ättebackar etc., alltså hafver jag sådant efterfrågat och kan intet mer i Ofvansjö finnas än här efter följer:

1:o) En gammal runsten öfver kyrkodörren.

2:o) Inuti kyrkan gent emot kyrkodörren är ett litet rum uti sjelfva muren, med en jerndörr, der 15 stycken lås före setat. Der säges landsens sigill fordom hafva varit förvaradt.

3:o) På norra sidan om kyrkan inuti kyrkogården synes en grop; derstädes säges ett crucifix fordom stått, der våra förfäder under papisteriet hafva krupit till krysse.

4:o) Vid en by Moom vid namn på en åker säges hafva stått ett fältslag eller skärmytsel emellan de svenske och danske.

5:o) Copia af ett gammalt bref i kyrkoboken i Ofvansjö:

“Anno 1603 den 4 Augusti när jag Olaus Martini Archiepipopus Upsaliensis samt præpositus Cathedralis M:r Jacob Erics och poenitentiarius publicus M:r Laurentius Paulinus höllom visitation uti Ofvansjö kyrka och prestgård; ibland annat, som då blef förhandlat, blef oss en gammal skrift antvardad, som innehöll om förbemälte kyrkas ock prestegårds ägor, råmärken och annat tillbehör och begärde, att vi vårt sannfärdiga vitnesbörd och vidimus derom ville dem meddela. Hvilket vi för rättvisans skull icke vilje eller kunne förvägra, helst emedan förbemälte skrift var af maal och ålderdom så förderfvad, att man henne med stor möda och mycket betänkande njuggast läsa kunde; och lyder ord från ord som följer.

Anno Dni 1293 sabbata proxima post festum beati Mathiæ apostoli. D:ns Benno Canonicus Upsaliensis scribi fecit infra scripta in Ofvansiö; primo prædium ecclesia in Grimstadum, 20 öre et 2 solidi; item duo vretæ et unum hästhage; item tria prata in Genburom; item unum pratum Undenääs; item in Stamnäsom duo prata; item in Yther jädernabo unum pratum; item in Nääsängiom unum pratum; in Räfgraf 4 tegar. Item unus calix, unus pixis argenteus, 3 casulæ et duo periclamidium et 28 supelicia et 5 camisiæ, unus ornatus altaris et 1 chyropendium; item in Makaforssi possidet ecclesia unum setting in uno malendino. Item 20 marcas telæ in cista ecclesiæ, item 20 marcas denariorum in unum Cappi, item 26 tynones hordei, unum dimidium talentum ceræ et duo marcæ thuris.

Iste sunt mete supra fundum Grimstadi ex parte occidentali.

Prima meta est in ponte juxta sepes, secunda in gatu, tertia in Arrhedum, quarta in Säliebrum, quinta est in via, quæ ducit ad oppidum Sälilagata, sexta in allmenings led via prædicta ad dictam Jedra, septima in ultimo stagno ultra amnem.

Ex parte orientali: prima meta est juxta sepes ubi conveniunt sepes de Vibol et Hillingstad, secunda in kasmurin, tertia in Äghestigen, quarta in Syedmundzåsi, quinta in stagna supradicto. Datum etc.”

Efter gammal sägen berättas, att kamp och strid hafver stått på en stor slätt vestan Moom byn, vid Syltebron, der de Danske skola fått nederlag och blifvit tillbakadrifne, sägandes Olof Pehrsson i Högbo hafva hört sin fars syster der varit hittande stridstyg, pilar och skäcktor; andra förmena, att det skall vara ett visst tecken dertill, att boskapen af den blod, som der på marken är utgjuten, är mycket benägen att slicka och äta jorden, när de der vester i åkern insläppas, så att der efter stora gröpper blifva, sägandes jorden der vara rödaktig. Andra vilja mena, att samma jord omöjligen än skall kunna vara röd efter att der fordom ständit slag, utan att hon skall vara god saltpeterjord för sin sältas skull.

Ockelbo socken.

Uti denna socken visste ingen något att uppgifva och berätta om monumenter och antiquiteter angående. Fanns icke håller annat uti sacristian än någre gamle munkeböcker, sångböcker och 2 stycken rökelsekar af malm, som munkarne fordom brukat, varandes der eljest så sköna och dyrbara messekläder, som i någon kyrka kan finnas.

Hamrånge socken.

Uti Totra by är en liten gammal förfallen rund bygd mur, som säges fordom hafva varit en gammal munkevåning eller litet kloster, men somlige mena, att den skall hafva varit ett litet slott i gamla tider, då sjön varit

större och allt stått öfver med vatten på de ängar nedanför, som nu höra till Åbyn, Håkilsänge och Totra, der man sig kunnat försvara. Eljest præsumeras der fordom varit guld och silfver nedgrafvet, emedan der alltid förr, intill nu på en tid, synta flyga en glödande drake.

Damnersberg är en stor, vid och flack höjd midt uti Åbygge-änget, vetandes ingen hvad det hafver varit, men likt att det af människohand skall vara sammanburet och icke af naturen. Och uppå denna jordhögen har folket fordom lekt och hållit midsommarsglädje.

Finnes på Axmars skogen midt för Säljeviken en jättehög.

Uti Häkilsängs åkern finnas några jättegripter, som annorstädes.

Innanför södra landet och värkarne finnas stora stenkistor ned på djupet, som synas fordom hafva legat (som) bommar vid fjerdens inlopp, men nu är sundet så torrt, att knapt en olastad skötbåt kan uppkomma.

Emellan Ljusna-sjön och Wibygge rödningen skall i forna tider varit uppkastad tvärt öfver åsen en djuper graf, som de förmenas hafva brukat i fejdettider och kallas ännu Baggeforsbäcken.

Hille socken.

Om denna socken finnes intet i domboken antecknad, men i en samling af till kgl. Antiquitetskollegium insända berättelser om fornlemningar, hvilken samling nu förvaras i Kgl. Biblioteket, förekommer följande:

Hille socken.

Uti denna socken är en stor hop jättebackar, särdeles på Åsen emellan kyrkan och Börcke, så väl som vid Hvarfva, och snart sagdt finnes ingen by här i socken, der icke finnes sådane högar och att allestädes synes, som det vore grafvit, emedan midt uti är en grop och infallen jord. Ett rökelsekar finnes allenast i kyrkan och sedan intet mera här att berätta.

Fynd af fornsaker i Hille socken.

Här nedan omförmälda fornsaker anträffades våren 1889 vid Oppala i Hille socken. De inköptes af Gestriklands Fornminnesförenings skattmästare Herr C. J. Nordström, som öfverlemnade dem till föreningen för att författningsenligt hembjudas Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien. Det intressanta fyndet, som synes förskrifva sig från den yngre jernaldern eller vikingatiden, d. v. s. ega en ålder af 900 à 1,000 år, utgöres af följande föremål:

1:o) En väl bibehållen spännbuckla af brons med dubbla skällor; den undre skällan, hvaruti spännålen varit fäst, är jemn och med spår af qvarsittande tyg, der nålspetsen haft sin plats, samt af något läderliknande ämne vid gångjernet; skällorna äro sammanhäftade med fyra jernstift som åstadkommit dem motsvarande rostklumpar på den i öfrigt särdeles prydliga spännbucklans såväl öfver- som underskålla; sprinten i nålgångjernet synes jemväl hafva varit af jern och troligen äfven sjelfva nålen, af hvilken senare dock nu ej något finnes i behåll.

2:o) En spännbuckla af brons med temligen bibehållen, ehuru genom slag med något hårdt föremål å ena långsidan skarpt inböjd underskålla, hvarå trenne genom bronsnitar fäste fragmenter af öfverskällan tillika med ett något större löst fragment lemna en temligen god föreställning om spännbucklans utseende i helt tillstånd.

3:o) En temligen väl bibehållen underskålla till spännbuckla af brons med fyra lösa fragment af öfverskällan, hvilka angifva samma typ som föregående.

4:o) En likaledes temligen väl bibehållen underskålla till spännbuckla af brons.

5:o) En skadad underskålla jemte tillhörande fem fragmenter af bronsspännbuckla.

6:o) En mycket skadad underskålla till bronsspännbuckla.

7:o) Tre fragmenter af en öfverskålla till brons-spännbuckla.

8:o) Tolf smärre fragmenter af underskållor till brons-spännbucklor.

9:o) En liten bronsten, hakformigt böjd i begge ändarne.

10:o) Två fragmenter af en halsring, hvardera bestående af två sammanvridna bronstrådar, det ena fragmentet genomträdt en platt, blå glasperla.

11:o) En jernyx af den för yngre jernaldern vanliga formen.

12:o) En jernring, som synes hafva tillhört ett betsel.

13:o) Ett kufiskt (arabiskt) mynt af silfver, genomborradt i kanten och således antagligen begagnadt till hängsmycke.

14:o) Sex fragmenter af ett möjligen romerskt, men sannolikare angelsaksiskt (engelskt) silfvermynt från någon af konungarne med namnet Etelred; det ena fragmentet utvisande bilden af ett ansigte.

Rörande fyndorten och omständigheterna vid fornsakernas anträffande har herr kyrkoherden J. W. Lundvik till föreningen inkommit med följande

”Redogörelse för åtkomsten af fyndet i Oppala, Hille socken af Gefleborgs län våren 1889”.

”Sedan en större del af matjorden blifvit under sistförflutna höst och vinter bortförd från ett å dagakarlen Jon Hillins i Oppala gårdstomt beläget planteringsland, var denne man en dag på våren sysselsatt med att uppbryta och gräva en del af den underliggande marken bestående af pinnmo och sten, då han fann några smärre stenar, mellan hvilka matjorden, som var af mörk färg, nedträngt, och under dessa några af fornsakerna. Detta gaf honom anledning att varsamt undersöka denna del af marken, och det befanns vara en långsträckt figur af omkring 6 fots längd och nära 3 fots bredd, något bredare på den ena ändan än på den andra, i hvilken hela fyndet nu påträffades. Grafven, som var belägen i en backe omedelbart under den ursprungliga jordytan (matjorden

var nemligen ditförd till största delen) och af högst en fots djup, hade rigtning i öster och vester. Några ben blefvo ej i grafven påfunna”.

Vid ett besök i Gefle förliden höst tog herr riksantiquarien Hildebrand fyndet i skärskådande och fann detsamma högst intressant. Öfverlemnandet till Kongl. Vitterhets-, Historie- och Antiquitets-Akademien egde rum i början af sistlidne November, och afvakta fornforskningens vänner härstädes med spänd väntan den vetenskapliga undersökningen af och beskrifningen på fyndet samt de slutsatser, som deraf kunna dragas.

Om Gestriklands äldsta bygder och dess forna Wibol eller Kungsgårdar.

Minnesmärken af någon äldre kulturperiod än den så kallade jernaldern äro i Gestrikland ganska sällsynta, och det är all anledning att tro, att det äfvensom Norrland i allmänhet legat utom egentliga området för de stammar, som begagnat stenredskap och af hvilka så många minnen förekomma i det södra Sverige och Danmark. Några andra fornlemningar finnas ej häller, som gifva oss någon upplysning om den folkstam, som här vistats förr än landet efter hand bebyggdes af en åkerbrukande befolkning. En sådan befolknings val af bostäder bestämmes naturligtvis af jordmånens beskaffenhet, hos oss alltid bördigare i närheten af vattudragens lopp. I landets naturförhållanden lågo således orsakerna, hvarföre det i urminnes tider bebyggdes inom sju särskilda områden, skilda från hvarandra genom oländiga skogstrakter. Dessa områden, de enda som till någon större utsträckning lemnade utrymme till lönande odling, motsvara de äldsta bygderna i de 7 socknar, i hvilka landet

under den äldre kristna tiden fanns vara fördeladt och som lågo:

1. Vid Gafle- och Testebo-åarnes nedre lopp (*Walbo* socken med dess forna annex *Hille*).
2. Omkring Storsjön och företrädesvis på norra sidan deraf. (*Ofvansjö* med sitt annex *Årsunda*).
3. I de dalgångar, som sydväst om Storsjön genomflytas af Ho- och Hästbo-åarne (*Thorsåker*).
4. Vid de fjerdar, som ofvan om fallen vid Gysinge bildas af Dalelfven (*Fernebo*).
5. Vid de fjerdar af samma elf, som ligga emellan Gysinge och Järsön (*Hedesunda*).
6. Omkring Hamrånge-fjorden (*Hamrånge*).
7. Vid Testeboåns öfre lopp omkring Bysjön och Ostersjön (*Ockelbo*).

Om dessa bygder redan under hednatiden varit förenade i en större samhällighet eller ett landskap är icke möjligt att afgöra. Att de förr än Upsala-konungens välde hit utsträcktes, varit styrda af fylkes- eller småkonungar, i likhet med andra landskap, är icke sannolikt. Hvad de Isländska sagorna om Sörl den jegske och Ketil Käry derom berätta, förtjenar ej något afseende, ty dessa sagor höra till den klass, som man icke tillerkänner någon historisk auktoritet. Fornlemningarne och ortnamnen antyda visserligen, att landet varit bebyggt af en med Uppsvearne beslätadt stam, men med den likhet i samhällsskick och seder, som med anledning deraf måste hafva egt rum, kan man dock icke deraf komma till någon viss- het om det förhållande, hvori den stått till sina talrikare och mäktigare stamförvandter kring Mälaren. Men säkert torde det vara, att landet redan så tidigt under hedendomen blifvit af nämnde uppsvenska folkstam bebyggt, att före dess utgång densamma så vida kunnat utbilda sin samhällsförfattning, att hvar och en af dess sju menigheter egde sin särskilda föreningspunkt, ett *Wi* eller heligt ställe, hvarest deras medlemmar samlade sig till gemensam gudsdyrkan och tillika afgjorde sina allmänna angelägenheter.

Ortsnamnet *Wi* förekommer så ofta i Gestrikland, att det påkallar särskild uppmärksamhet. *Wi* eller i en yngre form *We* är ett inom den germanska språkstammen ganska utbredt ord och förekommer såsom benämning på hedendomens heliga ställen. I Annaler för nordisk Oldkyndighet 1838—39 s. 77 ff. har Finn Magnussen meddelat en afhandling "om Nordboernas äldste gudsdyrkelse-steder, kallade *Wi* eller *We*. Han visar der, att ordet är beslätadt med latinarnes *Vesta* och den grekiska benämningen på husets härd eller altare (*ἑστία*), och att det egentligen var ett namn för eldens lifvande och välgörande gudomlighet och att det i följd deraf kom att betyda bostaden och dess härd, kring hvilken familjens medlemmar samlade sig och hvars uppstigande låga syntes dem vara en sinnebild af solljuset och dess eviga eld, hvars lifgifvande kraft varit anledning till den eld- och sol-dyrkan, af hvilken äfven i Nordens mytologi finnas många spår. Härden vardt således en hemmets medelpunkt och tillika ett slags gudarnes altare, firadt genom små offergärder och helgadt genom husfredens rätt. Vid en stigande kultur förenade sig hela stammar till ett slags släktförbund under samfälda öfverhufvuden, som på bestämda tider ombesörjde dess offentliga gudstjenst på ett visst helgadt och fridlyst rum, dit menigheten samlade sig, så väl för offerfester, som för andra allmänna angelägenheter. I det samfälda altare eller den gemensamma härd, kring hvilken dessa festliga sammanträden höllas, fann det ur familjlifvet uppväxande samhället medelpunkten för sitt religiösa och sociala lit. *Wi* betydde således slutligen det fridlysta ställe, som var bestämdt icke blott för offren samt menighetens gemensamma måltider och dryckeslag till gudarnes ära, utan äfven för andra offentliga förrättningar och sammankomster, som hängde tillsammans med den hedniska tidens rättsskick och samhällsförhållanden.

Ett sådant *Wi* fanns fordom i hvar och en af Gestriklands sju gamla socknar. Ursprungligen voro väl dessa heliga ställen med dertill hörande jordområden eller

Wibol menighetens gemensamma egendom och ansågos sedermera tillhöra staten eller kronan. I de tre socknar, Hamrånge, Ockelbo och Thorsåker, hvarest namnet ännu är bibehållet, hafva de på en tid och på ett sätt, hvarom man nu ej har någon kännedom, öfvergått till enskild egendom. I de fyra öfriga voro de ännu i konung Gustaf I:s tid statens egendom, och deras gamla benämning började vid denna tid öfvergå till den sedermera vanliga af *Kungsgårdar*.

I *Walbo* socken återfinna vi det forna *Wi* i den kronolägenhet, som en tid nyttjades dels omedelbart för kronans egen räkning dels understundom var upplåten åt dess fogde i Gestrikland. Den förekommer i kronoräkenskaperna 1542—1560 under namn ömsom af konungsängen eller konungsegen,*) ömsom af *Wiby* eller *Wibro*. Den skänktes genom konung Erik XIV:s bref den 4 Januari 1565 åt hans trogne tjänare Mats Törne att njuta, bruka och behålla för sig och sina arfvingar till evärdelig tid, fritt från alla utskylder af hvad namn de vara mände.**). Donationen blef det oaktadt af kort varaktighet. Den återkallades genast efter konung Eriks afsättning, i thy

*) Denna konungs-ega var otvifvelaktigt »den gård *Widebodha* liggandes vid Gefle», som konung Gustaf den 1 Mars 1531 gaf i förläning åt fogden i Gestrikland Nils Henriksson (konung Gustaf I:s registratur). Konungsängen bergades för kronans räkning och afkastade 52 sommarlass hö för året 1563 och lika mycket 1564. I Gestriklands räkenskaper 1553 är anmärkt, att fogden ej redovisat för afkastningen. Någon tid derefter innehade 24 borgare i Gefle lika många vretar eller rödningar inom kungsägan och erlade derföre »vretspengar» eller afrad till kronan.

**) Gestrikl. räkenskaper 1566. »Kongl. Maj:ts engh. 1. Denne angh ligger i Walbo socken, benämd *Wibro* och är efterlåten Mats Törne till evärdelig ägo och derpå haffver Mats Törne sin sätesgård». Bland afkortningar för året förekommer: »haffver K. M. gunsteligen unnat och efterlåtit gamle Mats Törne ett hemman uti Walbo socken till evärdelig ägo, benämnt *Wibro* och haffver han thesslikes K. M:ts bref, att han skall njuta och behålla alla the ägor, som liggandes äro inom hans rå och rör till evärdelig ägo; therpå haffver han tagit under sitt fören. hemman, som Gefle borgare brukade på the ägor som lågo under samma hemman — vretar 24».

att Mats Törne varit bland dem, som hållit vakt om hertig Johan under hans fångenskap. Sedan denna tid har detta urgamla kronogods orubbadt bibehållit sin natur och utgör, jemte det forna mot vederlag indragna prestbolet *Wallen*, den nuvarande kungsladugården *Wall*.*)

I Riksarkivet finnes ännu i behåll ett permebref, utfärdadt den 24 Mars 1345 (tryckt i Svenskt Diplomatarium *N:o* 4,050), hvarigenom konung Magnus Erikssons högste ombudsman Johan Christinæson å konungens vägnar upplåter åt Thyrbjörn Jacobsson på arrende en kronones gård *Wibol* i *Hedesunda* socken med alla dess tillhörigheter, så länge han åt konungen eller hans fogde eller embetsman erlägger den af ålder vanliga afgiften. Bland adpertinentier, som medföljde arrendet af vibolet nämnes särskildt *Wibolspann*. Hvad dermed menas låter sig ej med bestämdhet afgöras. Man kunde vara frestad att deri se någon af kringliggande hemman utgående afgift af säd, fordom afsedd för den hedniska gudstjenstens underhåll och sedermera bibehållen såsom en af kronans intäkter. Ännu i konung Gustaf I:s tid och allt framgent var denna gård i kronans ego, tills den i början af 1600-talet lemnades såsom ersättning för bortmistade hemman, antingen i det till Gefle stad donerade Testebo eller i Backa by, som en tid var lagd under kungsladugården i Walbo. Dess gamla namn hade under tiden blifvit lagdt å sido. Ännu förekommer dock ett spår deraf i namnet å den bro, som strax norr om Hedesunda kyrka leder till kungsgården öfver Kängsta-ån och än i dag kallas *Wibron*.

*) Vid den undersökning, som Häradshöfdingen och nämnden höll den 23 Aug. 1681 angående Gefleborgs gårds och ladugårds tillhörigheter, berättade en gammal man Jon Pehrsson, som då bodde på ladugården, efter sin fader och andre gamla sagesmän, att mest hela konungsgården fordom varit till åker uppbrukad och gården hetat *Wij-by*, som stått på konungsängen, det han ock hafver hört af sina förfäder och ännu finnas ofelbara liknelser till. Bland dess tillhörigheter uppräknas *Thorsvallen*, som då var Backa byamäns enda hårdvallsäng och i hvilkens midt några skiften lågo, som hörde till konungsgården (Gestrikl. dombok 1681).

I *Fernebo* socken finnes äfven en *Wibro*, som leder öfver det vattendrag, hvilket vid socknens kyrka utfaller i *Fenja-sjön*. Strax invid denna bro har man hemmanet *Kungsgården*, som af konung *Gustaf I* lemnades i byte mot ett hemman i *Nora* socken. I denna kungsgård torde man återfinna denna sockens gamla *Wibol*. En nära derintill liggande by heter ännu *Wista*, fordom *Wistadr*.*)

I ett bref af år 1293 (tryckt i Sv. Diplom. № 1,088) angående *Ofvansjö* kyrkas tillhörigheter, i hvilket äfven redogöres för rågångarne kring prestebölet, nämnes bland angränsande hemman ett *Wibol*, hvilket sammanhanget tydligen visar hafva varit detsamma, som den nuvarande kungsgården i samma socken. Den öfvergick 1549 genom byte i enskild mans ego, säges i ett fastebref af år 1577 fordom hafva varit kallad *Wiberg* och förekommer ännu 1588 i skatteboken under namnet *Wi-bro* **).

Dessa spår af de gamla *Wibolen* i fyra af landskaps socknar göra det troligt, att vid de byar med namnet *Wi*, som förekommer i en hvar af de öfriga socknarne, *Hamrånge*, *Ockelbo* och *Thorsåker*, och genom denna benämning tillräckligt antyda sin forna egenskap, att vara den kringliggande bygdens heliga offerställen och tingsplatser, äfven funnits något *Wibol*, likasom i de förstnämnda socknarne, men att de efterhand på numera

*) Åboen i *Kungsgården* i *Fernebo* företedde ett af fogden *Johan Sandersson* och Underlagman *Jöns Claësson* med nämndens underskrift utfärdadt bref utan dato om det byte, som sal. konung *Gösta* gjorde med *Mats Sikielmsson*, hvilken förut bodde i *Össby*, *Sala* socken, äfvensom konung *Johans* stadfästelsebref derå af den 22 Okt. 1591. (Gefle Domb. *Fernebo* ting 1681.)

**) Denna kungsgård blef af konung *Gustaf* genom bref den 4 Juli 1549 lemnad i byte till *Per Andersson* i *Hade*, »emedan på hans ega sträckte sig ett blyberg som konungen för kronans räkning ville upptaga och bruka», mot det att *Per Andersson* afstod sin då egande skattegård i *Hade*, Kgl. Maj:t och kronan till evärdelig ego. (Gestrikl. domb. 1681). Vid den då pågående undersökningen om kronan tillhörige lägenheter företeddes bland andra handlingar till styrkande af innehafvarens rätt ett af Underlagman *Joan Stensson* den 20 Jan. 1577 utfärdadt fastebref för kyrkoherden i *Ofvansjö* *Ericus Andreæ* å 6 öresland i *Kungsgården*, »som fordom är kallad *Wij berg*».

obekant sätt öfvergått till enskild egendom och antagit den allmänna natur af skattejord, som gårdarne i dessa byar hade redan 1543 enligt detta års skattebok för *Ge-srikland*, hvilken är den äldsta, som finnes i *bdhåll*.

I de tvänne återstående socknarne *Hille* och *Årsunda* finnes ej spår till något *Wi*. Dessa socknars inbyggare utgjorde näppeligen under hednatiden några för sig sjelfva bestående menigheter. Under den kristna tiden var *Hille* annex till *Walbo* ända till 1602, och *Årsunda* stod vid medlet af 14:e århundradet i enahanda förhållande till *Ofvansjö*, enligt förteckning öfver ärkestiftets pastorater i det s. k. *Registrum Upsaliense*.

Hvad som vid de ofvannämnda *Wibolen* förtjenar att tagas i betraktande är att dessa till helgedomen anslagna egområden efter kristendomens antagande icke öfvergingo till kristna kyrkan eller dess presterskap, utan förblefvo såsom en statens egendom i den världsliga mak-tens disposition, i fullkomlig likhet med de gods inom det gamla *Svea-väldet*, hvilka hörde till det bekanta *Upsala-öd*, eller den till gudstjenstens uppehållande och *Upsala-drottens* underhåll anslagna jordegendom. Detta ibland annat ådagalägger det nära förhållande, hvori he-dendomens religion stod till sin tids samhällsförfattning och den underordnade ställning, som vid hedendomens slut dess kult intog i förhållande till den världsliga sty-relsen, och bekräftar hvad som äfven framgår af land-skapslagarne, att den kristna kyrka, som utträngde he-dendomen, för sina timliga behof från början berodde af sina medlemmars sammarskott. *)

J. S.

*) *Wi* i *Ockelbo*, å hvars egor prestebölet ligger, gör ej något undantag. Traditionen förmäler, att en ogift qvinna skänkt detta hemman till kyrkan och att dess länge bibehållna namn »*Jungfru-hemmanet*» deraf härledt sig. Det hade således redan kommit i en-skild ego, då donationen skedde. Ett ställe inom dess egor vid *By-sjön* kallas ännu *Fornvi*.

P. S. angående Storsjöfyndet.

Sedan det föregående arket blifvit uppsatt, har en afskrift af den i redogörelsen för myntfyndet i Storsjön, sid. 9, omtalade handlingen kommit föreningen tillhanda och meddelas här.

“Stoormäktigaste Allernådigaste Drotningh.

Ers K. M:t fogom wij skattskyldighe undersåtare och fattighe bönder uthi Öster-Fernebo Socken j Gästrijkelandh uthi all underdånigh ödmiukheet att förnimma, hvadh för een stoor olycka oss fattighe bönder dhen 21 Junij nästförlidhen händhe, således: att Tree af våra Socknebönder, som 365 dlr Kopparmynt Chronones pänningar till Gäfle föra skulle af itt grufweligitt stormwädher bortablivvo och fördrucknadhe j dhen stora Siön vidh Åhr-sundha Sockn och pänningarna medh båten så neder-sunckne ähre, att dhe icke igenfinnas, oansedt ganska stoor myckenheet af folck öfver åtta dagar continuerlighen medh tiugu tree båtar sökt hafva och all medell till de mänss och pänningars upsökiande brukatt, som brukades kundhe, dock likwäll icke båten eller pänningarna, uthan allenast dhe effter åtta daghar dödess uppflutne kroppar, igenfunno: Nu finnes hooss oss fattighe undersåtare een stoor fattidhom, besynnerlighen af denna dyra tijdhen, att oss fast omöjeligit ähr samma penningar betala, dher dhe icke här effter igenfinnas kunna, dher på wij all möjelig flijt användha skola såsom vij ock här till giordt, som Befalningzmannen Johan Hindersson weet: Altderföre ähr till Ers K. M:tt vår underdånighe och mycke ödmiuka bön, dhett Ers K. M:tt af Konungzligh gunst och nådhe täcktes oss fattighe bönder, medh samma pänningars betalningh förskona och tilgifwa så framt dhe aldrigh igenfinnas, aldenstundh dhe Befalningzmannen Johan Hindrichson levereradhe och af honom dhen 8 Maji nästförlidhen j Länssmansgårdhen j fiärdingar inräcknadhe ähre.

Ers K. M:ttz trogne och hörsamme undersåtare wele wij gierna wara, såsom wij och altiden blifwa skole och våra uthlagor effter yttersta förmögenheet godwillelighen

och gierna uthgiöra så länge wij lefva; Gudh dhen aldråhögste skole wij fattighe undersåtare hierteligen bidia Ers K. M:tt itt lyckeligitt fridsampt och roligitt Regimente förläna; såsom wij ock uthi all underdånigh ödmiukheet bidia, att wij fattighe bönder altidh under Ers K. M:ttz nådighe hängn och försvar blifwa måghe och Ers K. M:ttz högga gunst och nåde niuta, så länghe wij lefva. Aff Ers K. M:tt förwäntom wij uthi all underdånigheet itt nådigt swar och förblifvom

Ers K. M:ttz

Att dhesse Ers K. M:ttz skattskyldige undersåtares klage- och höghnödighe böneschrift sanfärdigh ähr, witnar Ers K. M:ttz troplicktighe undersåte och Kyrkioheerde dher sammastädes

Olaus Nicolaj
Dalenius mp.

SIGILL.

underdånighe, skattskyldighe och hörsamme undersåtare altidh Länssman, Tolffmän och gemene Man j Öster Fernebo Socken j Gästrijkeland.

På fränsidan af andra bladet står: bönderne af Ferneboo om 365 d. i Siön omkomne den 10 Augu a 1650

Resolution.“

Anm. Sigillet innehåller ett torn med två stjernor och i omskriften, FERNE...O * *

Förteckning

öfver

Gestriklands Fornminnesförenings Ledamöter.

Stiftande Ledamöter,

som för en gång hafva betalt minst 25 kronor.

Ahlström, Alex., Kronolänsman, Ockelbo.
Andersson, N. P., Byggmästare Gefle.
Björkman, C. A. T., Landshöfding, Gefle.
Benedicks, G., Brukspatron, Gysinge.
Eriksson, N. F., Grufförvaltare, Långnäs.
Fagerlund, C. A., t. f. Landshöfding, Kalmar.
Göransson, H., Brukspatron, Sandviken,
Kempff, Hj., Lektor, Gefle.
Kronberg, B. G., Grosshandlare, Gefle.
Lundberg, C. A., Bruksförvaltare, Ockelbo.
Lundeberg, Chr., Brukspatron, Forsbacka.
Lindblad, G., Possessionat, Gefle & Lexa.
Nordström, C. J., Vinhandlare, Gefle.
Nyström, G., Kapten, Gefle.
Rettig, John, Konsul, Gefle.
Rennerfelt, Th., Ingeniör, Uhrfors.
Sandberg, O. R., 1:e Stadsläkare, Gefle.
Schinkel, C. D. v., Brukspatron, Stockholm.

Ledamöter som erlägga årsavgift.

Almegren, C. L., 1:e Landtmätare, Gefle.
Berggren, C. W., Reg.-Auditör, Gefle.
Berglöf, P. E., Häradsskrifvare, Kungsgården.
Bergwall, J. E., Prov.-Läkare, Gefle.
Bergh, C. A., Lazarettsläkare, Gefle.
Bodman, C. E. C., Tullförvaltare, Gefle.

Björk, O., Disponent, Gadö, Walbo.
Björkmansson, C. J., f. d. 1:e Landtmätare, Walbo.
Björkman, C. M., Brukspatron, Grönzinka.
Cratz E. A., Kronokassör, Gefle.
Carlsson, D., Bankkamrer, Gefle.
Dumky, A., Landsfiskal, Tjernäs.
Ekelund, C. S., Postmästare, Gefle.
Engwall, V. Th., Grosshandlare, Gefle.
Engström, P., Grosshandlare Gefle.
Eriksson, E., Possessionat, Torsåker.
Ewerlöf, Hj., Bokhandlare, Gefle.
Florman, M., f. d. Landssekreterare, Gefle.
Florman, C. M., Häradshöfding, Gefle.
Fogelmarck, W., Brukspatron, Gefle & Wall.
Fyhrvall, C. O., Lektor, Gefle.
Grape, A., 2:e Stadsläkare, Gefle.
Göransson, A., Riksdagsman, Kungsgården.
Hedin, E. A., Stadsarkitekt, Gefle.
Hedenström, C. W., Häradshöfding, Gefle.
Hesselgren, G. A., Fätläkare, Hofors.
Hallgren, J. M., Kontraktsprost, Torsåker.
Hallgren, L. J., Jägmästare, Kungsgården.
Humble, O. H., Kyrkoherde, Ofvansjö.
Hægerstrand, P. J., Konsul, Gefle.
Hedberg, J., Bruksförvaltare, Kungsfors.
Hennig, K. B., Regements-Pastor, Gefle.
Höglund, E., Disponent, Strömsbro.
Hålen, J., Rådman, Gefle.
Insulander, G., Folkskoleinspektör, Gefle.
Kjellberg, V., Ingeniör, Hofors.
Lindmark, P. C., Landtränmästare, Gefle.
Lundeberg, Z. P., Kyrkoherde, Walbo.
Lundvik, J. W., Kyrkoherde, Hille.
Lindström, K. A., Kyrkoherde, Hamrånge.
Lundeberg, Aug. Ingeniör, Oslättfors.
Lilliehöök, G., Major, Hofors.
Lindahl, P. G., Löjtnant, Gefle.
Lindahl, W., Ingeniör, Gefle.

Mellin, C. F., Borgmästare, Gefle.
Moberg, G., Löjtnant, Gefle.
Nilson, N. J. A., Lektor, Gefle.
Nernst, J., Landtbruksingeniör, Gefle.
Nordin, R., Sparbanksdirektör, Gefle.
Nordström, S., Grosshandlare, Gefle.
Petre, Hj., Brukspatron, Holmsund.
Post, A. v., Häradshöfding, Gefle.
Rosenlöf, O. T., Orgelnist, Ofvansjö.
Röding, G. R., Rektor, Gefle.
Runer, C., Konsul, Gefle.
Ström, C. M., Landskamrerare, Gefle.
Schröder, A., Kronofogde, Gefle.
Sandberg, C. R., Bataljonsläkare, Gefle.
Sehlberg, N. J., Med. Doktor, Gefle.
Spångberg, J., Lektor, Gefle.
Selggren, J., f. d. Rektor, Gefle.
Stolberg, B., Grefve.
Strokirk, C. E., Kapten, Storvik.
Stenbeck, J. F., Possessionat, Gefle & Nynäs.
Stenbeck, C. W., Grosshandlare, Gefle.
Serrander, Otto, Redaktör, Gefle.
Westin, E., Riksdagsman, Hamrånge.
Wærn, L. M., Brukspatron, Gefle.
Wännerdahl, F., Apotekare, Gefle.
Wicander, S., Direktör, Gefle.
Zedrén, F. A., Läroverksadjunkt, Gefle.
Ångman, F. L., Kyrkoherde, Ö. Fernebo.

Styrelse:

Ordförande: BJÖRKMAN, C. A. T.
v. Ordförande: RÖDING, R.
Sekreterare: FYHRVALL, C. O.
Kassaman: NORDSTRÖM, C. J.